

Projekt znanstvene psihologije

DUŠAN RUTAR

POVZETEK

Spregovorili smo o enem od Freudovih zgodnejših in temeljnih del, v katerem je razvil nekatere osnovne koordinate svoje psihologije. Omembe vredna se nam zdita predvsem koncepta percepcije in zavesti, ki ju podrobneje obdelamo.

ABSTRACT

PROJECT FOR A SCIENTIFIC PSYCHOLOGY

We analysed some aspects of Freud's earlier and most important work, where he developed some basic coordinates of his psychology. Two concepts were of special importance for us, namely a concept of perception and a concept of consciousness, to which we payed full attention.

"Konec analize je praktična zadeva," (G.W. 6, str.148) pravi Freud, ko svari pred napačnim razumevanjem svojega premisleka o tem, da jaz ni gospodar v lastni hiši. **Rebus bene gestus**, le nekoliko zadržkom in od strani je treba na vse skupaj gledati. Takšna drža pomeni sprejetje kastracije pri moškem in sprejetje svoje vloge pri ženski, je zapisal S.Ferenczi leta 1927.

Kar se spreminja, je način gledanja, do tega zaključka je prišel Freud ob koncu svojega premisleka o koncu analize.

Konec analize je izkušnja, ki subjektu vzame tisto, kar si je obetal obdržati. Poleg simptomov, ki predstavljajo način strukturiranja njegovega užitka - vsak simptom manj pomeni toliko manj uživanja -, mu postavi pod vprašaj še fantazmo, o kateri sploh ni kanil govoriti. Nemogoče podjetje torej, kajti koordinate uživanja omogočajo trdnost in tla pod nogami. Poleg tega sta seveda vsaka želja in vsak užitek zavezana neki etiki.

O etiki je Freud veliko govoril v svojem spisu o konstrukciji (Konstruktionen in der Analyse, G.W., 16,1937d), v katerem nam že takoj na začetku postane jasno, da analitik lahko pride do skušnjave o vnaprejšnjem vedenju glede pacienta, ki pred njim seveda nima nikakršnih možnosti in mu ne ostane drugega, kot da se identificira v skupnem narcizmu z analitikom ali pa ga zapusti. Konec analize je v tem primeru vsekakor spoznanje o analitikovi želji in resnici želje, kar pa nesporno zadošča za psihično zdravje. Torej je v takšni situaciji pacient vsekakor na boljšem kot analitik in je zdravljenje uspešno, ne da bi

se sploh dobro začelo. Praksa skupnega narcizma je bila Freudu v analizi tuja, zato ni pomišljal reči besedo ali dve o etiki.

Kaj je tisto, kar omogoča analitiku, da ne naredi iz množice fragmentov, ki jih pred njega stresa psihoanalizirajoči, sinteze ali kar sintetične resnice? Kaj mu preprečuje, da ne reče: "Sedaj vam bom povedal, kako se stvarem v resnici streže?" Kaj ga drži na stolu, ko psihoanalizirajoči ponavlja svoje težave in analiza noče napredovati, kot se je zgodilo v primeru Wolfsmanna? Na kaj se opira analitikova želja, ko pobira koščke in jih ob priložnosti ponudi kot interpretacijo?

Analitik hoče najprej prebroditi zgodovino in upa, da bo le-ta popolna, da mu bo uspelo priti do najbolj skritih koščkov subjektive intime. Freud se je zavedal, da takšno podjetje v prvi vrsti zahteva dva človeka, da se analiza takorekoč dogaja na dveh ločenih mestih. Če se mora psihoanalizirajoči spominjati, se analitiku čisto gotovo ni treba, zato se Freud še bolj upravičeno vpraša, kaj je njegova naloga.

Analitikova naloga je, takoj odgovarja Freud, da konstruira neko zgodbo iz sledov, ki jih zapušča pacientovo govorjenje. Analitikovo početje je tako zelo podobno početju arheologa. Kljub temu, da je ves material prisoten, pa nikakor ne moremo biti gotovi glede veljavnosti konstrukcij. Vprašljiv pa je seveda prav koncept veljavnosti, kajti oba, analitik in psihoanalizirajoči, sta v istem čolnu, nobeden od njiju ne more vedeti, kaj je resnica. Vsaka konstrukcija je zato nujno nepopolna, negotova, zato moramo biti previdni v primerih, ko pacient zavrne konstrukcijo. Tekom dogodkov namreč vse postane jasno.

Narava nezavednega je tako sestavljena iz fragmentov, ki insistirajo, da nekdo vrže oko nanje in jih uvrsti v zgradbo. Kakšna je ta zgradba, kako nastane, je naslednje vprašanje, ki vznemirja našo pozornost.

***

Začnimo z mestom objekta. Človek lahko poseduje objekt ali pa je objekt. Ob koncu svojega življenja, 12. julija 1938, je Freud zapisal naslednje misli: "Imeti" in "biti" pri otrocih. Otroci radi izrazijo objektni odnos z identifikacijo: 'Jaz sem objekt'. 'Imeti' je kasneje od obeh; ko izgubi objekt, se vrne k 'biti'. Primer: prsi. 'Prsi so del mene, jaz sem dojka'. Šele kasneje: 'Imam ga' - to je, 'Jaz nisem on'..."(Ergebnisse, Ideen, Probleme, G.W., 17, 1938f). Otrok je najprej objekt materine želje in kastriranost pomeni prehod od 'biti' k 'imeti'. Vedno obstaja razlika, ne moremo biti objekt in ga hkrati imeti. Model nastane v zelo zgodnjem otroštvu in Freud bo 3. avgusta 1938 zapisal: "Vedno nekaj manjka za popolno olajšanje in zadovoljstvo" (ibid.). Strah pred kastracijo je tako zadnje zatočišče subjekta, kajti z one strani kastracije ni nobene poti več, ki bi zagotavljala kompromisno rešitev želje v podobi težnje k harmoniji. **Aphanisis**, ki jo je Jones zoperstavil Freudovemu konceptu kastracije, hoče preveč - simetrijo seksualnosti med spoloma in upadanje želje. Niti prvo niti drugo ni mogoče, saj je Freud dovolj dobro pokazal, da je želja neuničljiva in da razmerje aktivno - pasivno nikakor ni biološko razmerje, ampak prej gramatično.

Ob bok temu razmerju lahko postavimo še neko drugo razmerje, ki je temeljno za naš premislek; razmerje med zavestnim in nezavednim. V svojem spisu iz leta 1895 (A Project for a Scientific Psychology, S.E., I) je Freud razvijal nekaj, kar bo sicer kasneje bolj ali manj spreminjal, bo pa vseeno močno vplivalo na njegovo nadaljnje razmišljanje. V tem spisu se je lotil problema zunanje realnosti in problema potreb, ki se izražajo kot določen pritisk. Seksualnost Freud v tem obdobju še umešča na mesto poleg respiracije in lakote.

Za to stanje uporabi nek izraz, ki vsekakor zasluži vso našo pozornost, saj se bo kasneje pojavil še večkrat. **Življenska nuja** (the exigencies of life), kar bo kasneje zamenjal grški izraz "ananke". Individuum, pravi Freud, se subjektivira pod pogoji, ki zahtevajo določeno reakcijo. Freud jo je imenoval "specifična reakcija". Če je primarni proces v živčnem sistemu tisti, ki povezuje kvantiteto vzbujenja (Qn) z muskularnim mehanizmom, potem deluje življenska sila na nivoju sekundarnega sistema, katerega naloga je obdržati stanje vzbujenosti na čim nižji ravni ali pa na nekem konstantnem nivoju.

Na začetku Freud loči dva razreda nevronov, tiste z barierami in tiste brez njih. Bariere omogočajo spomin, to nam je Freud zelo jasno pokazal. Prvi sistem se imenuje Phi sistem, drugi pa Psi sistem, medtem ko stanje barier predstavlja stopnjo facilitacije.¹ Razlika med facilitacijami Psi nevronov je spomin (ibid., str. 300). Freud se je moral vprašati, od česa je facilitacija odvisna, saj je odgovor na to vprašanje zelo pomemben. Psi sistem se sooča z določeno mero kvantitete, ki je glavni operativni dejavnik, čeprav to še ni vse.

Življenska nuja pritiska, nadaljuje Freud, in sicer pritiska z neko železno nujnostjo, ki ima značaj kompulzivnosti. Pritegniti moramo torej koncept (ne)prepustnosti v nevronskega sistema, ki je zgrajen kot struktura medsebojnih povezav. Prehod med njimi je bolj ali manj otežen oziroma prost. Nevronski sistem, pri tem mislimo na sekundarni sistem, se pred povečanjem kvantitete brani s facilitacijo. "Facilitacija služi primarni funkciji," pravi Freud (ibid., str. 301). Povezave v strukturi nevronov so odvisne od izbire, saj ni strogo določeno, kateri kanal se mora odpreti. Izbiro determinira facilitacija in reči moramo, da v tesnem sodelovanju z načelom ugodja. Načelo izbire mora obstajati, kajti drugače ne bi bilo nobenega motiva, nadaljuje Freud in s tem potegne ločnico med uniformno kvantiteto in mehanizmom diferenciacije. To nas pripelje k pomembnemu sklepu. Facilitacije ne smemo razumeti kot zadrževanje katekse, kajti v tem primeru ne bi bilo razlik v facilitaciji. Ker je bariera istočasno tudi stik, predstavlja Psi sistem partikularno in lokalno determinirano upiranje, ki predstavlja strukturiranje dražljajev. Vidimo torej, da Psi sistem deluje in se razvija kot rešeto in se upira naraščanju kaotičnosti.

Sistem Psi, ki sprejema endogene dražljaje, tem dražljajem namreč ne more pobegniti, ostane mu le, da jih na določen način organizira. Organiziranje vključuje tudi represijo.

Na tem nivoju svojega raziskovanja je bil Freud še zelo zavezan biologiji in je celo skušal videti Psi sistem v sivi substanci možganov.

V vsakem primeru se sistem razvija in zanj so značilne **specifične akcije**, kar je Freud zelo rad omenjal. Razvoj sistema je nekaj kompleksnega in Freud se bo zelo namučil pri pojasnjevanju tega, da se sistem Phi ne razvija, saj so tudi zanj značilne bariere in stiki med posameznimi nevroni. Kakšne so torej razlike med obema sistemoma?

V času pisanja "Projekta" je bil Freud v zelo globokem transfernem odnosu do Fliessa, kar je bilo odločilno, saj je vse, kar je napisal, napisal zanj, poleg tega pa je bil njegov prvotni cilj filozofija in to ga je verjetno rešilo in mu kasneje preprečevalo utemeljiti psihoanalizo na biologiji in fiziologiji.

---

1 - Freud uporabi nemško besedo "Bahnung", ki nakazuje koncept utiranja, medtem ko Strachey uporabi pri prevodu angleško besedo "Facilitation", ki nakazuje drug aspekt, pomeni namreč "olajšanje, pomoč, podporo", čeprav je tudi utiranje poti povezano z nekim olajšanjem

Sistem Psi prejema kvantitete le preko sistema Phi, ki jo prejema od zunanjega sveta. Živčni sistem je konstruiran tako, da večji del kvantitete ostane izven obeh sistemov. Temu sledi nekaj bistvenega, namreč vprašanje zavesti ali vprašanje kvalitete, saj smo se do sedaj ukvarjali izključno s kvantiteto.

Zavest ne ve o kvantiteti ničesar, opraviti ima le s kvalitetami. Ne smemo se pustiti zmesti, pravi Freud, in doda, da ob vprašanju zavesti najprej naletimo na nezavedno. Nevronalni procesi so najprej nezavedni, kar predstavlja pasivno držo (nemški izraz "unbewußt" je pasivna glagolska oblika, kot je pripomnil Strachey). V kolikor je zavest le zavest o kvalitetah, se moramo vprašati, kako do teh kvalitet pride; kako nastanejo iz kvantitet kvalitete. V prvem približku je odgovor povsem jasen, zato Freud pribije: "Prav gotovo ne v zunanjem svetu" (ibid., str. 308). Izkaže se, da tudi spominjanje še ne pomeni nikakršne kvalitete in pod vprašaj se postavi sam značaj zavesti, saj smo rekli, da je zavezana kvalitetam. Freudu ne ostane drugega, kot da postulira tretji sistem nevronov, ki ga bo imenoval Omega sistem. Videli smo, da Freud tega ne stori brez razloga. Sistem Omega je sistem, ki razreši vprašanje o kvalitetah. Ponovno pa se pojavi iznajdljivost živčnega sistema, kot jo imenuje Freud. Iznajdljivost namreč pomeni transformiranje zunanjih kvantitet v kvalitete; pri tem zopet triumfira težnja k odstranitvi kvantitet in vzdrževanje čim nižjega nivoja vzbujenja. Če sistem Psi je v odnosu do sistema Phi opremljen z manjšimi magnitudami kvantitet, za sistem Omega pa se zdi, da je magnituda še dosti manjša, kar pomeni slabšo prepustnost, kot jo zasledimo v sistemu Psi. Sistemu Omega ne ostane drugega, kot da si prisvoji **periode ekscitacije**, za razliko od sistema Psi, kjer so periode monotone. "Odstopanje od teh psihičnih period pridejo v zavest kot kvalitete" (ibid., str. 310).

Senzorni organi delujejo kot rečeto in razlike prenašajo v sistem Phi. Komuniciranje razlik in modifikacij se nadaljuje do sistemov Psi in Omega, kjer končno pride do kvalitete. Pomembno je naslednje: transmisije, ki smo jo pravkar opisali, ni mogoče ponoviti/reproducirati in za seboj ne pusti nobenih sledi (ibid.).

Med sistemom Omega in sistemom Phi ne obstaja nobena neposredna povezava.

Percipiranja zunanjega sveta torej ni nekaj kontinuiranega, kar sodobna fiziologija tudi potrjuje, pač pa nam je dana v majhnih paketih (Cf. Demidov V., How we see what we see, MIR Publishers Moscow, 1985). Dokler obstaja gibanje in dokler obstajajo razlike, človek izkuša realnost, sicer ne.

Naš pogled zahteva usmeritev na drug par mehanizmov, ki smo ga do sedaj nekoliko zanemarili. Poleg razmerja kvantiteta-kvaliteta, obstaja še par ugodje-neugodje. Kolikor ugodje teži k odstranitvi dražljajev, pa se na ravni sistema Omega dogaja nekaj prav nasprotnega. Do kvalitativnih senzacij v tem sistemu pride natanko takrat, ko se v sistemu Psi poveča stopnja Qn. Med sistemoma Psi in Omega obstaja povezava, ki dodatno obogati sistem Omega s kvalitetami, medtem ko se par ugodje-neugodje vmešča drugam, na neko raven, ki je po Freudovem mnenju samostojna.

Za sistem Omega smo že rekli, da se polasti periode, ta polastitev pa ima svoj optimum na določeni stopnji zaposedenosti - nad njo naj bi prišlo do občutja neugodja, pod njo pa do občutja ugodja, ob tem pa bo prišlo tudi do izginjanje percepcije, če bi kateksa izginila. Perioda predstavlja prvi korak k reprezentaciji zunanje realnosti v živčnem sistemu človeka. Sistema Phi in Psi še nimata kvalitete, pač pa samo kvalitativne karakteristike - periodo -, ki postanejo kvalitete, ko dosežejo sistem Omega. Vse to se dogaja na način, ki nikakor ni preprost. Freud s tem v zvezi omenja določeno "redukcijsko formulo", ki mu ni

znana, vsekakor pa je pomembna pri razlagi prodiranja dražljajev do sistema Omega . Določena perioda gibanja nevronov ni iste narave kot dražljaj. Perioda izgine proti motorični strani sistema in dokler ne pride v sistem Omega ne pusti za seboj nikakršne sledi (ibid., str. 314). Samo del kvantitete, ki doseže sistem Phi, gre naprej v sistem Psi , katerega nevroni ohranjajo mesto med prehodnostjo in neprehodnostjo, to pa pomeni določen odpor proti kvantitetam, ki je lahko konstanten. Freud na tem mestu uporabi besedo "Trieb", kar je v tem času storil zelo redko.

Derivat nagona je volja. Določene poti impulzov so takšne, da je dovajanje neomejeno, i.e. akumulacija dražljajev ima prosto pot. "Na tem mestu je Psi v milosti Q-ja", pravi Freud, "in v sistemu nastajajo impulzi, ki oskrbujejo celotno psihično aktivnost" (ibid., str. 317). To moč je Freud imenoval volja. Volja pomeni neko enakomerno investiranje, ki v glavnem ni omejeno, predstavlja strukturo, katere kanali so prehodni.

Pojavila se bo nuja, ki jo bo mogoče odvajati vzdolž motoričnih poti. Izkušnje so pokazale in Freud je na osnovi njih sklepal, da je prvi takšen odvod tisti, ki pripelje do notranjih sprememb, to pa se kaže v vaskularni inervaciji, emocijah itd. Vsekakor ti procesi ne proizvedejo sprostitve, kajti nenehno prihajajo novi dražljaji. Zaradi tega pride do napetosti, do sprostitve pa lahko pride le na povsem določene načine, ki jih je Freud imenoval **specifične akcije**. Do teh akcij pa lahko pride le, kolikor subjekt uspe ohranjati nekaj, česar ni mogoče zanemariti. Pot sprostitve zahteva neko sekundarno funkcijo, ki je bolj pomembna. Freud je tu povsem jasen - potrebna je **komunikacija**. Stanje nemoči, doda Freud, je primarni izvir vseh moralnih motivov. Orientacija subjekta v svetu, ki ga obdaja, je možna le preko komunikacije, saj bi sicer ostal nemočen. Odstranitev endogenih dražljajev je sedaj možna - nujna aktivnost za to je prisotna. Gibanje, ki je strukturirano po besedi, subjektu služi in to precej dobro, saj bo s pomočjo tega mehanizma doživljal določeno mero ugodja. Stanje nuje je stanje želje, zato bo Freud zapisal: "Mnemična podoba objekta bo prva, ki jo bo afektirala aktivacija želje" (ibid., str.319).

Nevroni Psi sistema so med seboj povezani z zakonom asociacij, zato bo kateksa v primeru želje potovala po teh kanalih in aktivirala asociacije. Rezultat takšne aktivacije se giblje na nivoju **halucinacije** (ibid.), čemur mora nujno slediti razočaranje, reakcija je bila pač refleksna. Vse to nakazuje, da je iskanje objekta želje nekaj, kar ni brez povezave s haluciniranjem, za halucinacije pa je znano, da so zavezane določenemu manjku, namreč manjku na mestu objekta percepcije.

Stanje želje ima za posledico privlačnost objekta, ki je dan kot mnemična podoba. Lahko bi rekli, da je takšnemu gibanju k objektni podobi korelativna odtegnitev od podobe, ki povzroča bolečino. Gre za mehanizem obrambe, ki odvrča od **Erinnerungsbildes**, za katere velja dvojni značaj: pomenijo podobo, tvorbo, ki je nujno pravilna in napačna, saj vmes posega neka formula, za katero bi lahko trdili, da reducira in selekcionira človekove izkušnje; poleg tega pa moramo upoštevati mehanizme primarne refleksne reakcije, ki predstavlja dokaj kompleksen problem, saj ni povsem gotovo, zakaj bi morala biti primarna reakcija refleksna, še posebej če vemo, da to pomembno determinira velik del človekovega psihičnega življenja. Freud je tukaj stopil na sled nečemu, kar bo dokončno artikuliral šele tri desetletja kasneje.

Na mestu sovražnega objekta, ki se ga človek skuša znebiti, se pojavi nujnost po novem objektu. Sistem bo težil k reprodukciji stanja brez bolečine. Tukaj je križišče, kjer bodo po eni poti, ki nikakor ne bo Freudova, kasneje krenili avtorji teorij objektnih odnosov in dobrih in slabih objektov. Vendar pa Freud tega ni imel v mislih, kajti obstaja objekt, ki ni

niti dober niti slab. Vsega tega pa takrat Freud še ni natanko vedel, natančneje rečeno, o tem ni vedel ničesar.

***

V sistemu Psi se razvija neka organizacija, ki jo bo Freud imenoval "das Ich". Gre za skupino nevronov, ki je nenehno zasedena in predstavlja nosilca shrambe, ki jo zahteva sekundarna funkcija. To je Freud posebno poudaril. "Ich" moramo razumeti kot "totaliteto Psi investicij v določenem času, v kateri je mogoče razločiti permanentno in spreminjajočo se komponento" (ibid., str. 323). "Ich" ima na razpolago dva procesa, s pomočjo katerih bo ohranjal svojo vlogo. Prvi pomeni vpliv na ponavljanje izkušenj bolečine in afektov, druga metoda je inhibicija. Če hoče "Ich" sploh obstajati, mora inhibirati primarne procese, to je bilo Freudu popolnoma jasno. Neugodje je tisto, ki predstavlja primarni pogoj obrambnega delovanja jaza, medtem ko za ugodje Freud ni predvidel posebne razrešitve. Želja pomeni zasedanje objektov, vendar nastane problem pri razlikovanju med percepcijo in idejo (ibid., str. 325). Iskanje objekta je brez dvoma povezano s pozornostjo, vendar je bil v tem času Freud preveč obremenjen z biologizmom, da bi lahko izpeljal vse konsekvence takšnega razmišljanja. Gre za problem testiranja realnosti, kar ni brez povezave s spoznavno prakso. Vprašanje je - kako ločiti realnost od nerealnosti.

Realitätszeichen je Freud povezal s sistemoma Omega in Psi. V prvem sistemu nastanejo kvalitativne ekscitacije, nato pride do sproščanja. Informacije o sproščanju dosežejo sistem Psi in predstavljajo "indikacije o kvaliteti ali realnosti za Psi" (ibid., str. 325). Zgolj imaginacija ali halucinacije takšne kvalitete ne proizvedejo, zato lahko pride do razlikovanja, in kriterij testiranja realnosti ima svojo vrednost prav tukaj. Sistem Psi, v katerem se razvija jaz, ni primarni sistem zaznave, zavest se dogaja namreč na ravni sistema Omega, za ta sistem pa vemo, da ni v neposredni povezavi z zunanjo realnostjo. Indikacija kvalitete, kadar prihaja iz zunanjega sveta, pravi Freud, sledi intenzivnosti katekse, če pa prihaja iz sistema Psi, bo do tega prišlo le, če bo intenzivnost dovolj velika. Kriterij razlikovanja med percepcijo in spominom bo Freud postavil na mesto inhibicije, ki jo lahko aktivira jaz. Stanje, v katerem pride do nastanka kvalitete realnosti v sistemu Omega, povzroči napetost, ki predstavlja željo, zato napetosti sledi akcija. Jaz bo skušal odstraniti neugodje, če se bo v akciji pojavilo.

Testiranje realnosti je kompleksen proces, ki mu je Freud posvetil zelo veliko pozornosti. Presojanje realnosti ima v vsakdanji praksi opraviti s stvarmi in njihovimi predikati. Od tod je Freud razmišljal naprej, saj je to izkušnja, ki je povsem zdravorazumska in zlahka preverljiva. Kljub temu pa se pojavijo nekateri pomisleki glede njene veljavnosti.

Presojanje je funkcija sistema Psi in je možno le pod pogojem, ki jim zadosti jaz. Govorimo seveda o inhibiciji, ki je posledica razlikovanje med takojim. "**želeno katekso**" in "**opaženo katekso**". V biološkem jeziku, ki se ga v tem času (1895) Freud ni mogel znebiti, čeprav mu, mimogrede, ni prav posebno služil, bi to pomenilo naslednje: dovolj smo govorili, realnost se ujema z našo željo ali pa narobe, če vam je tako bolj všeč, sedaj moramo to samo realizirati v praksi. Misel je preprosta, a le kako bi jo bilo mogoče realizirati!

Narava tistega "impetus", ki ga Freud tukaj vpelje, nas navaja k misli, da neujemanje med obema kateksama preprosto ni signal in je mišljenje še naprej nujno. Nič čudnega in

presenetljivega ni, da da Freud primer lačnega otroka, ki išče materino dojko. Isti primer bo nekaj let kasneje navedel tudi v analizi sanj, le da bo takrat v njegovi teoriji bolj jasno izstopila narava želje. V slednjem primeru je njegova misel popolnoma jasna: "Cilj te prve psihične aktivnosti je bil v proizvajanju 'perceptivne identitete' - ponavljanje percepcije, ki je bila povezana z zadovoljitvijo potrebe." (The Interpretations of Dreams, S.E. V, str. 339-627). Funkcija sekundarnega sistema je v tem, da inhibira regres, skozi katerega je edino možno zadovoljiti željo. Načelo realnosti tako ni nič drugega kot proces, ki posameznika šele zares oddalji od realnosti! Za človeka ni hujše izkušnje od koincidence želene in opažene realnosti, šele ko postane realnost tisto, kar si želimo, da bi bila, izkusimo vso grozo, ki jo prinese "prava realnost". S stališča mentalnega zdravja je zato priporočljivo, da ostaneta opažena in želena realnost vsaksebi.

Reprodukcija misli, ki je značilna za sekundarni proces, je zato vedno neuspešna.

Freud je v svojem spisu o znanstveni psihologiji sistematično menjal nevtralno besedo "**Wahrnehmungsbild**" s feminino besedo "**Wahrnehmung**". Oblikovanje mnemičnih podob in reprodukcija teh podob imata namreč veliko skupnega s femininostjo, saj se vse od poudarjanja vloge matere v procesu vzgoje otrok do same narave želje vleče funkcija ženskosti: "**Dokler kateksi koincidirata, ni nobene priložnosti za aktivnost mišljenja**" (ibid., str. 331). Zaradi pomembnosti navedimo daljši odlomek Freudovega premisleka:

"**Predpostavimo, da je objekt, ki oskrbi percepcijo, podoben subjektu - sotrpinu (a fellow human being). Če je tako, potem lahko teoretski interes (pritegnjen vanjo) razložimo z dejstvom, da je bil objekt kot tak hkrati prvi zadovoljujoči človekov objekt in njegov prvi sovražni objekt, kakor tudi njegova izključna 'helping power'. Zaradi tega je v odnosu do sotrpina, ki se ga človekovo bitje uči spoznavati. Perceptivni kompleksi, ki izhajajo iz sotrpina, bodo kasneje deloma novi in neprimerljivi - njegove poteze v vidnem polju npr. - toda ostale vidne percepcije - tiste o gibanju njegovih rok - , bodo v subjektu sovpadale s spominom na zelo podobne vidne vtise samega sebe, t.j. lastnega telesa.**

Ti spomini so povezani s spomini na gibanje, ki ga je izkusil sam. Ostale percepcije objekta - njegovi kriki npr. - bodo vzbudili spomin na lastno kričanje in istočasno na lastno izkušnjo bolečine. Tako kompleks sotrpina razpade v dve komponenti, od katerih ena predstavlja vtis njegove stalne strukture in se drži skupaj kot stvar, medtem ko drugo komponento lahko razumemo s pomočjo spominske aktivnosti - lahko ji sledimo nazaj k informacijam iz lastnega telesa" (ibid., str. 331).

Freud je v tem odlomku na sledi nečemu, kar bo bistveno zaznamovalo njegov pogled na človeka skozi celoten njegov opus. Bližnjik (sotrpina, der Nebenmensch) nikakor ni nekakšna homogena celota. Freud eksplicitno pove, da imamo opraviti z dvema elementoma, od katerih je eden stvar (das Ding). En del se drži skupaj kot ta stvar. Raztelesenja perceptivnega kompleksa je tisto, ki omogoča spoznavanje, prav tako kakor vpelje presojanje, ki ni primarna funkcija, pač pa "predpostavlja katekse jaza". Kateksa ni homogena, saj pomeni investiranje v "neprimerljive" dele percepcije. Sintetična funkcija se odvija drugje, čeprav vedno nepopolno, saj kljub temu, da miselni proces zasleduje cilj, ki je najdenje identitete, to ni izvedljivo brez plačevanja določene cene. Nek kompleks, to nam je Freud povedal, vztraja kot stvar in ob tem subjekt reagira s krikom in bolečino.

Ob tem velja omeniti, da je A. Janov razvijal celo teorijo in terapijo primarnega krika, ki pa se povsem loči od Freudovega premisleka. Po Janovu je prvotno stanje človeka realno in normalno in se šele kasneje, pod pritiski in vplivi okolja, sprevrže v nenormalno in

nerealno. Takšne travme, ki jih doživlja otrok, bistveno vplivajo na njegov razvoj, ki se razcepi in prvotno harmonično stanje postane polno ran, brazgotin; pride do razcepa med tistim, kar človek zares je, in tistim, kar si samo domišlja, da je. Otrok bo zaradi posamičnih travm, kjer bi rad zakričal, pa si ne upa, postajal vedno bolj napet, pojavila se bo tesnoba itd. Nezadovoljstvo bo posledica nemožnosti zadovoljevanja potreb, ki jih ni mogoče zadovoljiti natanko zaradi tega, ker so pač nerealne, nerealnih potreb pa po definiciji ni mogoče realno zadovoljiti; možno jih je zadovoljiti samo na nek imaginaren, iracionalen, nerealen način, ki pa seveda nikoli ni ustrezen. Odprava takšnega razcepa je po Janovu temeljni pogoj zdravja in normalnosti. Za to pa mora človek izkusiti primarno bolečino in jo odpraviti v primarnem kriku, ki prinese olajšanje in razbremenitev.

Prvinski krik je povezan s prvinsko bolečino in Janov se zadovolji s tem, da je prvinska bolečina pač posledica nasilja, ki so ga izvajali (predvsem) starši nad otrokom. Kar je pri tem najbolj problematično, je namreč sama prvinskost. Vprašamo se: kaj naj bi prvinskost sploh bila? Janov na vprašanje ne odgovori dovolj dobro, saj razen že omenjenega opisa prvotnega stanja ne ponudi ničesar. Kaj je namreč "normalnost", če ne neka norma, zapoved, zakon. Normalnost je nekaj povsem arbitrarnega in stoji na tistem praznem mestu, ki nenehno izziva našo pozornost.

Prvinski krik je krik zaradi neznosne tesnobe, tesnobo pa povzroča neka odsotnost. Ali ni Freud poudaril v citatu, ki smo ga navedli, prav tega? Ali ni prvinski krik izraz pomanjkanja prvinskosti? Krik zato, ker prvinskosti ni. Stalnost kot stvar (das Ding), okoli katere blodi subjekt vse svoje življenje, za vse to pa nikakor nista kriva roditelja ali kdo drug.

Janov ni spoznal, da je normalnost nekaj, česar ni, in da se posameznik s tem ne more identificirati. Prav v tem, da obstajajo samo odstopi od normalnosti in da identifikacija z normalnim ni možna, se skriva mesto nasilja.

***

Opisovanje zapaženega se vedno odvija na dveh ravneh, to seveda Freudu ni moglo uiti. V svojem spisu o šali in njenem odnosu do nezavednega je spregovoril o mimetičnosti in zabeležil misel o mimetični in verbalni obliki reprezentacij. Medtem ko človek z besedami opisuje, kar hoče povedati, pa mu same besede ne zadoščajo, zato skuša poleg jasnih besed uporabiti še ekspresijo. Mimesis pa ne pomeni prilagajanja, pač pa reprezentacijo nečesa, kar je ves čas nemo in v tej svoji nemosti tudi vztraja, nekako tako kot vztrajajo egiptovske piramide.

Sekundarni proces, ki je mišljenje, predstavlja ponavljanje, ali dugače rečeno, predstavlja proces zaporednih poskusov najdenja identitete. Überdenken, pravi Freud, -ponovno začeti vsa pot in jo prehoditi brez oziranja, da se ne bi približali nesrečni usodi Orpheusa, katerega usoda je bila dvojna. Ne samo da je igral tako lepo, da je onemela vsa narava, na onemelost je naletel tudi na nekem drugem mestu. Odločil se je namreč za podjetje, ki ni uspelo še nobenemu smrtniku. Ko mu je umrla žena Euridike, se je odločil iti v spodnji svet, da bi prepričal Kharona, naj ga odpelje pred Hadesa. Uspel je, kajti njegova lira je premamila starca, kasneje pa še Hadesa in ves podzemni svet. Ko se je z ženo že bližal svetu živih, je klonil in se ozrl. Videl je samo še senco svoje žene, ki se je oddaljevala v smeri podzemlja.

Ves problem je v tem, da oziranje pomeni pozornost jaza. Kolikor je spomin na primarno percepcijo vedno halucinacija, potem je prav inhibicija jaza tista, ki preprečuje regres s sekundarnega na primarni proces mišljenja. Takšna inhibicija ima zelo pomembno vlogo, saj tako kot drugi zakon termodinamike ohranja strukturo mišljenja. Ohranjanje strukture pa ima tudi svojo drugo stran, ki se kaže v obrambnem delovanju. Jaz s pomočjo pozornosti, to pot v smislu čuječnosti, ne dovoli nastajanja afektov in primarnega mišljenja. Problem takšnega delovanja je seveda v tem, da ni percepcija tista, ki vzbuja nelagodje, pač pa ga vzbuja spomin. Afekti so povezani z ugodjem, prav tako tudi primarni procesi, samo spomin je povezan z neugodjem.

"Če imam na eni strani jaz in na drugi strani percepcijo -to pomeni investiranje v Psi, ki prihaja iz Phi (zunanjega sveta) - potem zahtevam mehanizem, ki vpliva na jaz tako, da sledi percepciji in vpliva nanjo. Tak mehanizem sem našel v dejstvu, da, glede na moje predpostavke, percepcija nenehno vzburja in s tem daje Qualitätszeichen. Še bolj jasno rečeno, vzburja zavest (zavest o kvalitetah) v Omega in sproščanje ekscitacij v Omega bo, tako kot vsako sproščanje, oskrbelo z informacijo Psi, kar je dejansko Qualitätszeichen" (str. 360).

To, kar smo pravkar opisali, je mehanizem psihične pozornosti, kajti tisto, kar v percepciji zanima sistem Psi, je prav omenjena indikacija kvalitete (Qualitätszeichen). Sem sodijo še hrepenenje, želja in pričakovanja.

Stanje napetosti, ki se pojavi v jazu, sledi neki Vorstellung, ki je zavezana želji. Pozornost in pričakovanje sta tesno povezana in pomembno vplivata na izkušanje identitete želenega in opaženega, saj krepita percepcijo, to pa privede do prilagoditve psihične drže. Pomembno je, da si zapomnimo Freudovo odkritje, ki pravi, da je Q v sistemu Psi prisotna le na način kompleksnih investicij. Med Q in Psi ni nikakršne neposredne povezave; zavestna, opazujoča misel nastane tako, da ekscitacije potujejo od zvokovnih podob k besednim podobam, temu sledi izpraznitev. Mnemična podoba nastane v procesu povezovanja posameznih investicij.

Povezovanje ne poteka gladko, saj Freud poudari, da v procesu presojanja - ko percepcija vzbudi interes- opaženi kompleks razpade na del, ki ni primerljiv z ostalimi in ga ni mogoče asimilirati, in del, ki ga jaz pozna iz prejšnjih izkušenj. Ta razcep Freud imenuje razumevanje.

V prvi vrsti, nadaljuje Freud, obstajajo objekti, ki povzročajo bolečino, zato krik in informacija, ki jo posameznik dobi od lastnega krika, služita označevanju objekta.

Procesu povezovanja je lastna mehaničnost, tudi avtomatičnost in določena zaprtost. Strukturiranje kompleksov poteka tako, da se investicije vedno znova po istih kanalih usmerjajo v sistem Psi. Jaz, ki je sestavljen iz nuklearnih nevronov, dobiva endogeno Qn na ta način. Do notranjih sprememb pride tako, da se dobljena kvantiteta odvajajo po določenih poteh. Izkušnja ugodja nastane tako, da se povežejo jaz kot nukleus in zelene podobe ter informacije o gibanju (refleksne specifične akcije). Posledice takšnega procesiranja so pritiski in pričakovanja, kar pomeni, da se nastale povezave nenehno vzdržujejo, da ne bi prišlo do naraščanja neugodja. Posameznik vidi, kar pričakuje, čeprav je pričakovanje vedno temeljito moteno. Kljub temu se povezave ojačujejo, saj ima jaz na voljo korektivne mehanizme, ki omogočajo prilagoditev percepcije in pričakovanj. Investiranje, ki ga bo jaz sposoben, je odvisno natanko od tega mehanizma. V pričakovanju neugodja bo investicija upadla, in obratno, v pričakovanju ugodja bo narasla. "Samo grožnja

z neugodjem, ki se je navezala na prezgodnje odvajanje, lahko predstavlja oviro" (ibid., str.370).

Pred nastankom ovire je odvajanje potekalo neposredno v motorične kanale - v skladu z željo -, vendar je prihajalo redno do neugodja. Zaradi tega je nastala bariera, ki naj ščiti pred neugodjem. Bariera torej ni nekaj, kar preprečuje ugodje, pač pa ga prav varuje in zagotavlja.

Primarna obramba, ki smo jo pravkar opisali, omogoča subjektu, da preživi, zato je Freud leta 1895 ta mehanizem imenoval prvo biološko pravilo. Razlikovanje med realnostjo in fantazijo je neposredno povezano s tem.

Indikacije glede realnosti so povezane s percepcijo, vendar je tudi govorica indikacija realnosti. Vse to so Freudove besede, nad katerimi ni bil nemalo začuden, zato si ni mogel kaj, da ne bi dejal, kako je govorica indikacija le o miselni realnosti in ne o zunanji realnosti. "Misli, povezane z investicijami indikacij miselne realnosti ali indikacijami govorce, so višja, varnejša oblika kognitivnih miselnih procesov" (ibid., str. 374). Imamo torej naslednjo triado: kognicija, spomin, želja. Želja je vzrok za težnjo k identiteti opaženega in želenega; spomin je potreben za testiranje realnosti. Spomin je hkrati tisti, ki omogoča proizvajanje neugodja; zaradi anticipiranega neugodja pride do preusmeritve pozornosti. To je Freud imenoval primarna miselna obramba. Kasneje bo še bolj jasen; praktične misli usmerja biološko pravilo obrambe (ibid., str. 383). K temu pa doda Freud še stavek, ki pravi, da tega pravila ne opazimo več, ko gre za teoretsko misel. Takšna poteza se zdi Freudu povsem upravičena, saj za teoretsko misel ne more biti poti, ki bi bila prepovedana ali tako povezana z neugodjem, da se je ne bi lotili in jo prehodili. Vsaka pot, pravi Freud, mora biti za teoretsko misel dostopna, nobeni poti se ne sme izmikati. Da bi se izognili napakam v mišljenju, moramo "misliti naravnost" (ibid.). Ali ni podobno razmišljal tudi Descartes, ki je predlagal, naj v primeru, ko se izgubimo sredi gozda, hodimo čim bolj naravnost, kajti v vsakem primeru bomo prišli nekam, kjer bomo na boljšem, kot smo trenutno, izgubljeni sredi gozda. Gre seveda za to, da se ne ustrašimo nelagodja, ki v teoretski misli ne sme igrati nobene vloge, pravi Freud, saj v nasprotnem primeru ne bi, glede na praktično mišljenje, pridobili ničesar. Nelagodje v teoretski misli je namreč povezano s statusom Stvari (das Ding).

Platonova brada, kot jo je imenoval Quine, je pogosto pokazala svojo moč, kajti kako misliti nekaj, kar je z one strani.